Mag. Marta Novak,
Zavod RS za šolstvo

Delavnica
Razvijanje zmožnosti branja in pisanja

Opismenjevanje v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju osnovne šole

Uvod

Praksa in iz njih izhajajoče raziskave s področja opismenjevanja ugotavljajo, da v prvo vzgojno-izobraževalno obdobje vstopajo učenci z različnimi predznanji in da so razlike med posamezniki zelo velike, nekateri že »pišejo in berejo«, drugi sploh ne govorijo, imajo »tiho dobo«, nekateri preslikavajo črke itd.

Naloga učitelja je, da izhaja iz dejanske situacije v razredu, iz predznanja učencev, ki temelji na sprotnem spremljanju napredka posameznega učenca. Poučevanje oziroma učenje na področju opismenjevanja v najširšem pomenu (predopismenjevanje, sistematično opismenjevanje ...) je treba učni proces neprestano prilagajati, individualizirati in diferencirati.

Različni strokovnjaki, npr. dr. Ljubica Marjanovič Umek, razvojna psihologinja, opozarja, da si večina ljudi napačno razlaga, da se opismenjevanje otrok začne šele z vstopom v šolo. Kot pravi, je opismenjevanje proces, ki se ne začne šele pri šestem letu, temveč traja tako rekoč od rojstva. Šest let je »umetna meja«, ki smo jo postavili sami; takrat se je večina otrok sposobnih naučiti vse simbole naše abecede oziroma črke, s pomočjo katerih lahko začnejo pisati in brati. To je obdobje, ko se učenec sistematično, individualizirano opismenjuje. Opismenjevanje je proces, v katerem se posameznik usposobi za branje in pisanje najrazličnejših besedil, si z njimi v vsakdanjem življenju pomaga in jih zna uporabljati. Temeljna faza v tem procesu je začetno opismenjevanje, ki obsega tako pripravo na branje kot sistematično obravnavanje in utrjevanje črk ter razvijanje in urjenje tehnike branja in pisanja.

V posodobljenem učnem načrtu za predmet slovenščina (UN, 2018, str. 10, 11) so na področju jezika v sklopu Razvijanje zmožnosti branja in pisanja zapisani naslednji operativni cilji.

Učenci:

- razvijajo predopismenjevalne zmožnosti (npr. vidno razločevanje, slušno razločevanje in razčlenjevanje, grafomotoriko, orientacijo na telesu, v prostoru in na papirju, držo telesa in pisala ipd.),
- razvijajo tehniko branja in pisanja besed ter enostavčnih povedi z velikimi tiskanimi črkami in pisanimi črkami,
- razvijajo branje z razumevanjem in pisanjem besedil, ustreznih svoji starosti, spoznavni, sporazumevalni in recepcijski zmožnosti.

Priprava na sistematično opismenjevanje zajema več vrst razvijanja sposobnosti in spretnosti, ki jih imenujemo predopismenjevalne zmožnosti. Vsak učenec jih mora najprej dobro usvojiti, šele nato lahko preide k učenju tehnike branja in pisanja, kasneje na spretnosti razvijanja branja z razumevanjem in pisanja besedil.

Učitelj na začetku vsakega razreda v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju diagnosticira znanje in analizira stanje na področju opismenjevanja, pri čemer pri vsakem učencu preverja razvitost veščin, sposobnosti, zmožnosti, potrebnih za branje

in pisanje, nato pa izdela za vsakega učenca individualni načrt za razvijanje zmožnosti branja in pisanja (UN, 2018, str. 68).

Razvijanje zmožnosti branja in pisanja besedil zajema tri faze opismenjevanja: razvijanje predopismenjevalnih zmožnosti, razvijanje tehnike branja in pisanja, branje z razumevanjem in pisanje preprostih besedil. Pomembno je, da učenci postopoma, individualizirano prehajajo skozi navedene faze glede na razvite veščine, spretnosti in zmožnosti in njihovo predznanje. Učitelj prične s sistematičnim opismenjevanjem, ko učenci obvladajo predopismenjevalne zmožnosti. Za spremljanje opismenjevanja na razredni stopnji obstajajo različna orodja. Pri ugotavljanju predznanja in analizi stanja na področju opismenjevanja je lahko učitelju v pomoč tabela (*glej Tabelo 1*), s katero učitelj pridobi osnovne informacije o učenčevem (pred) znanju ter vpogled v celoten oddelek. Vpogled v znanje posameznega učenca in celotnega oddelka učitelja vodi v načrtovanje in izvajanje osmišljenih dejavnosti, ki so diferencirane, individualizirane, prilagojene posameznim učencem, skupinam učencev, pri čemer se spodbuja delo v dvojicah in v manjših skupinah. Učenje drug od drugega, medsebojna pomoč, spremljanje napredka, kriteriji uspešnosti, različni dosežki in dokazi o napredku na področju opismenjevanja so ključni elementi, ki jih uporabi učitelj pri delu v razredu. Večina učencev ali vsi učenci naj bi ob zaključku 2. razreda praviloma že usvojili tehniko branja in pisanja, v 3. razredu pa naj bi jo predvsem utrjevali in izboljševali (UN, 2018, str. 69).

Diagnostika, ugotavljanje (pred) znanja na področju opismenjevanja

Iz izpolnjene tabele je razvidno, kaj posamezni učenec zna in česa še ne. To je učitelju v pomoč pri izvajanju dejavnosti za skupine učencev in posameznika. Hkrati pa učitelju omenjena diagnostika, ugotavljanje stanja na področju opismenjevanja pokaže sliko razreda, katera so področja, ki jih že obvladajo vsi učenci v razredu in katerih ne. Uvid v sliko razreda učitelja usmerja

Preglednica 1: Orodje za ugotavljanje predznanja, analizo stanja na področju opismenjevanja (povzeto po Sonja Pečjak, Ana Gradišar: Bralne učne strategije. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2012)

1. Poznavanje koncepta knjige in branja					DEJAVNOSTI: *pokaže začetek in konec knjige, pokaže naslov knjige / pokaže prvo sliko v knjigi, pokaže napisano besedilo, pokaže, kje začnemo brati / pokaže, kako beremo v eni vrsti, kako na eni strani/ pokaže eno besedo, eno črko, število črk.*
UČENEC	*Se orientira v knjigi*	*Razlikuje med slikami in besedami*	*Pozna smer branja*	*Pozna izraza beseda in črka*	
2. Orientacija					DEJAVNOSTI: dvigne levo, desno roko/nogo, pokaže zgoraj, spodaj na telesu / izvaja dejavnosti za zgoraj, spodaj, nad, pod, v, ob, levo desno, gibanje po navodilih, labirint / piše- riše od leve proti desni, od zgoraj navzdol, zapolni prostor, v zvezku ne spušča listov /
UČENEC	*Se orientira na telesu* (telesna hema)	*Se orientira v prostoru*	*Se orientira na papirju*		

3. Grafomotorika								*Opombe:(omejen/neomejen prostor,večji/manjši format)* *DEJAVNOSTI: pincentni prijem /od leve proti desni, od zgoraj navzdol, riše ponavljajoče črte v vedno ožje črtovje /riše poteze črk in številk / riše vodoravne-navpične-poševne črte / riše lok, polkrog, krog / riše valove, zanke /*
UČENEC	*Drža pisala*	*Smer pisanja/ risanja*	*Groba motorika*	*Fina motorika*	*Riše ravne črte*	*Riše krožne črte*	*Riše zanke*	

4. Vidno zaznavanje			**5. Poznavanje črk**				*DEJAVNOSTI: bere slike, piktograme, poveže izbrane slike, išče podobnosti in razlike/ preslikava črke-besede z lista, s table/prepoznava črke s pomočjo slike/po navodilu poimenuje črke/ po navodilu prepozna izbrane črke v verigi črk /samost. piše črke, črke zapiše po nareku*
UČENEC	*Vidno razločuje: bere slike, piktograme, poveže izbr.slike*	*Preslikava črke/besede: z lista, s table*	*Prepoznava posamezne črke s pomočjo slike*	*Poimenuje VT črke (koliko)*	*Prepozna VT črke v verigi črk (koliko)*	*Piše VT črke (koliko)*	

6. Sposobnosti fonološkega zavedanja – glasovno zavedanje											
UČENEC	*Prepozna-va besede po dolžini: krajše/ daljše*	*Povezuje med glasovi in črkami*	*Povezuje med črkami in glasovi*	*Slušno razločevanje/ Išče besede na prvi glas*	*Slušno razločevanje/ Išče besede na zadnji glas*	*Slušno razločevanje/ Išče besede na srednji glas*	*Glaskuje krajše/ daljše besede-analiza*	*Glaskuje krajše/ daljše besede-sinteza*	*Zloguje krajše/ daljše besede*	*Išče in tvori rime: prepozna, povezuje,*	*DEJAVNOSTI: prepoznava besede po dolžini na krajše in daljše / povezuje črko in glas /povezuje glas in črko / razlikuje prvi glas v izgovorjeni besedi / razlikuje zadnji glas v izgovorjeni besedi / razlikuje srednji glas v izgovorjeni besedi / glaskuje krajše – daljše besede po analizi / glaskuje krajše – daljše besed po sintezi / zloguje krajše – daljše besede / prepozna rime, povezuje rime, tvori rime/*

7. Branje						
UČENEC	*Bere besede: krajše/dalje (dvozložne, večzložne)*	*Bere povedi: krajše/dalje, velike/male tiskanice*	*Bere besedilo: male/veliketiskane črke*	*Bere besedilo in ustno/pisno odgovori na vprašanja*	BRALNA TEHNIKA: *vezava, ritem branja, natančnost branja, vrsta napak, izraznost branja, razumevanje prebran.*	*DEJAVNOSTI: bere besede: krajše-daljše/ bere povedi: krajše-daljše/ bere besedilo: krajše-daljše, z veliki tiskanicami, z malimi tiskanicami/ bere besedilo in odgovori na vprašanja: ustno-pisno/ preverjanje bralne tehnike: vazava, ritem branja, natančnost branja, vrsta napak, izraznost branja, razumevanje prebran.*

8. Pisanje								
UČENEC	*Piše:*			*Po nareku piše:*			*Prepiše besedilo: črke/ besede/ povedi*	*Grafomotorika, vrste napak, besedišče, lepopis*
	črke: velike/male T	*besede zveze z malimi/velikimi*	*krajše/daljše povedi*					

pri načrtovanju in izvajanju dejavnosti. Izvajanje individualizacije in diferenciacije je pedagoško načelo, ki ga uresničujemo tudi na področju opismenjevanja.

Načrtovanje ciljev, standardov znanja, namenov učenja in kriterijev uspešnosti na področju opismenjevanja v 1. vzgojno-izobraževalnem obdobju

Na študijskem srečanju so za razvijanje zmožnosti branja in pisanja bile pripravljene različne delavnice. Namen druge delavnice je bil načrtovanje in ozaveščanje predopismenjevalnih zmožnosti in razvijanje tehnike branja in pisanja preko različnih dejavnosti. Udeleženci so se ob fotografijah dejavnosti pogovarjali in tako ozaveščali cilje in standarde znanja, ki jih dosegamo s predstavljeno dejavnostjo ter opredelili namene učenja in kriterije uspešnosti.

V nadaljevanju predstavljamo tri fotografije dejavnosti. Prva fotografija prikazuje igro z naslovom Fotografski spomin – orientacija na listu, ki jo pri pouku vodi učitelj. Druga fotografija prikazuje dejavnosti z naslovom Orehi, orehi ali Drevo biserov (urjenje pincetnega prijema). Tretja fotografija prikazuje zapis enostavčne povedi z velikimi tiskanimi črkami.

Slika 1: Fotografski spomin – orientacija na listu

Slika 2: Orehi, orehi ali Drevo biserov

Oglejte si vsaj tri fotografije in zapišite nekaj dejavnosti, ki jih prepoznate.

Načrtovanje učnih dejavnosti z elementi diferenciacije/ individualizacije v 1. VIO

Delavnica je vsebovala še dejavnost, ki je prikazovala primere opisa stanja v razredu na področju zmožnosti pisanja v 1. VIO in nakazovala različno predznanje učencev v procesu opismenjevanja.

OPIS STANJA V RAZREDU NA PODROČJU ZMOŽNOSTI PISANJA V 1. VIO

- ena skupina učencev ima razvite vse predopismenjevalne zmožnosti (orientacijo na telesu, v prostoru in na papirju, pravilno držo telesa in pisala, vidno razločevanje, slušno razločevanje in razčlenjevanje) (I. skupina)
- druga skupina učencev ne sliši vseh glasov (srednji glas) v besedah in ima slabo razvito grafomotoriko (pravilna drža pisala), preslikava črke, besede in se zna podpisati (II. skupina)
- tretja skupina učencev ima dobro razvito glasovno zavedanje, dobro razvite vse predopismenjevalne zmožnosti, pozna vse tiskane črke, zna uporabljati tiskane črke, piše s tiskanimi črkami besede, besedne zveze in krajše povedi, zapis črk nima pravilne smeri pisanja (poteznost), pisava je čitljiva. (III. skupina)

Udeleženci so se v nadaljevanju lotili načrtovanja pouka z diferenciranimi in individualiziranimi dejavnostmi za učence, ki omogoča napredek učencev glede na ugotovljeno predznanje.

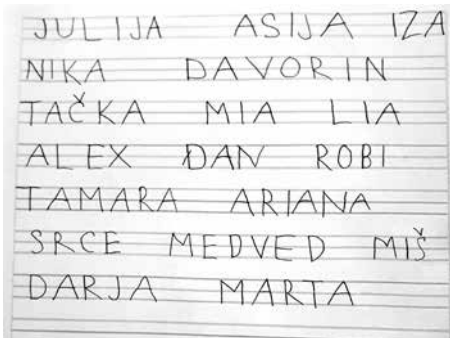

Slika 3: Zapis enostavčnih povedi

Slika 1: Fotografski spomin

a) Cilji:

b) Standardi:

c) Nameni učenja:

d) Kriteriji uspešnosti:

Slika 4: Namen dejavnosti je prepoznavanje (zapis) ciljev, standardov znanja, namenov učenja in kriterijev uspešnosti s pomočjo danih fotografij.

Sklep

Ključna naloga učitelja na področju opismenjevanja v prvem vzgojno-izobraževalno obdobju je, da pri učencih spodbuja in razvija zmožnosti branja in pisanja, ki se udejanja pri predmetu slovenščina na področju jezika in pri drugih predmetih skozi celotno prvo vzgojno-izobraževalno obdobje. Namen opismenjevanja je ozaveščanje, kako pomembno je branje oz. pisanje v vsakdanjem življenju, kaj je potrebno za učinkovito branje oz. pisanje in kako se pripravimo na branje oz. pomen pisanja v vsakdanjem življenju ter razvijajo motivacijo za branje in pisanje.

Viri in literatura:

Marentič Požarnik, B. (2000). *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.

Nolimal, F. idr. (2013). *Bralna pismenost v vrtcu in šoli. Teoretska izhodišča in empirične ugotovitve.* Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 6. 1. 2020 s http://www.zrss.si/digitalnaknjiznica/Bralna%20pismenost%20v%20vrtcu%20in%20soli%20-%20Teoreticna%20izhodisca%20in%20empiricne%20ugotovitve/files/assets/common/downloads/publication.pdf.

Nolimal, F. idr. (2011). *Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi.* Zbornik konference. Brdo, 25. in 26. oktober 2011. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 6. 1. 2020 s https://www.zrss.si/bralnapismenost/files/zbornik_bralna_pismenost_2011.pdf.

Pečjak, S., Gradišar, A. (2012). *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Poznanovič Jezeršek, M. idr. (2018). *Program osnovna šola: Učni načrt. Slovenščina.* Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2018 Pridobljeno 6. 1. 2020 s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf.